

Історія

УДК: 94(947: 943) “1867/1914”

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17866529>

**Соціально-економічний аспект польсько-українських відносин у
Галичині (1867 – 1918 рр.) в українській історіографії**

Вітенко Микола Дмитрович,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи і

спеціальних галузей історичної науки,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8486-4073>

Дебенко Василь Зіновійович,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи і

спеціальних галузей історичної науки,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6647-5485>

Кобильник Роман Васильович,

старший викладач кафедри історії Центральної та Східної Європи і

спеціальних галузей історичної науки, Карпатський національний

університет імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-9740-3126>

Прийнято: 22.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

Анотація. *Стаття присвячена історіографічному аналізу соціально-економічного аспекту польсько-українських відносин у Східній Галичині в період автономії коронного краю Галичини та Лодомерії в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.). Автори доводить тезу, що саме соціально-економічні протиріччя, а не лише політичні чи ідеологічні чинники, виступали головним генератором міжнаціонального конфлікту, який у підсумку призвів до польсько-української війни 1918–1919 рр. та подальшого загострення відносин у XX столітті.*

У роботі простежено еволюцію історіографічних оцінок проблеми від кінця XIX ст. до сучасності (2006–2025 рр.). На початковому етапі (остання третина XIX – початок XX ст.) українські дослідники (І. Франко, М. Грушевський, Ю. Бачинський, В. Будзиновський, Т. Войнаровський, Д. Журавель та ін.) акцентували на економічному гнобленні українського селянства польськими дідами, необхідності парцеляції маєтків, державних кредитів та ліквідації феодальних пережитків.

У міжвоєнний період (1919–1939) українські дослідники (К. Левицький, М. Голубець) зосереджувалися переважно на політичній історії, хоча окремі роботи зберігали увагу до кооперативного руху та економічної дискримінації.

Радянська історіографія (К. Каковський, М. Герасименко, В. Осечинський, П. Свєжінський, І. Коломієць, В. Кульчицький, С. Макарчук) через ідеологічний тиск акцентувала на класовій боротьбі, приміняючи національний вимір проблеми, однак саме в цей період з'явилися ґрунтовні дослідження аграрних відносин, страйкового руху та антиселянської політики Галицького сейму.

Після 1991 р. українська історична наука (Я. Грицак, Л. Зашкільняк, М. Мудрий, О. Аркуша, І. Чорновол, Б. Гудь, О. Сухий, М. Кугутяк, Б. Савчук та ін.) остаточно відійшла від політичного детермінізму, повернувшись до комплексного аналізу соціально-економічних чинників. Сучасні дослідники

доводять, що конфлікт формувався на стику «польський двір – українське село», посилювався відсутністю чіткої концепції вирішення українського питання польською елітою Галичини, політикою австрійської адміністрації «поділяй і володарюй», а також провалом спроб компромісу («нова ера» 1890–1894 рр., угода 1914 р.).

Окремо розглянуто внесок діаспорних істориків (І. Лисяк-Рудницький, М. Демкович-Добрянський), які, попри різні оцінки, підтверджують наявність глибоких майнових та соціальних розбіжностей між двома народами.

Автори доходять висновку, що, попри значний поступ у вивченні політичної історії польсько-українських відносин, соціально-економічний вимір проблеми досі залишається недостатньо систематизованим. Традиційна історіографія часто зводила конфлікт до політичних чи культурних причин, ігноруючи той факт, що саме економічна нерівність (обезземелення українців, монополія польської шляхти на велике землеволодіння, дискримінація в кредитуванні та оподаткуванні) стала головним генератором міжнаціональної напруги. Подолання цього політичного детермінізму та повернення до аналізу соціально-економічних першопричин відкриває нові перспективи для об'єктивного розуміння історії Галичини та сучасних польсько-українських відносин.

Ключові слова: Східна Галичина, земельна реформа, урядова фінансова допомога, малозабезпечені категорії населення, оренда маєтків, Польща, польсько-українські відносини, соціальна історія, війна, Західно-Українська Народна Республіка.

The Socio-Economic Aspect of Polish-Ukrainian Relations in Galicia (1867–1918) in Ukrainian Historiography

Mykola Vitenko,

PhD in History, Associate Professor at the Department of History of Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-8486-4073>

Debenko Vasyl,

PhD in History, Associate Professor at the Department of History of Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-6647-5485>

Kobylnyk Roman,

Senior teacher the Department of History of Central and Eastern Europe and Special Branches of Historical Science,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-9740-3126>

Abstract. *The article is devoted to a historiographical analysis of the socio-economic dimension of Polish-Ukrainian relations in Eastern Galicia during the period of autonomy of the Crown Land of Galicia and Lodomeria within the Austro-Hungarian Empire (1867–1918). The author substantiates the thesis that it was precisely socio-economic contradictions, rather than solely political or ideological factors, that served as the main driving force behind the interethnic conflict, which*

ultimately led to the Polish-Ukrainian War of 1918–1919 and further escalation of tensions throughout the 20th century.

The study traces the evolution of historiographical assessments of the issue from the late 19th century to the present day (2006–2025). At the initial stage (the last third of the 19th – early 20th century), Ukrainian scholars (I. Franko, M. Hrushevsky, Yu. Bachynskyi, V. Budzynovskyi, T. Voinaovskyi, D. Zhuravel, and others) emphasized the economic oppression of the Ukrainian peasantry by Polish landowners, the necessity of parcelling estates, state credits, and the elimination of feudal remnants.

During the interwar period (1919–1939) Ukrainians or portraying them as a “branch of the Polish people.” Ukrainian researchers (K. Levytskyi, M. Holubets) focused primarily on political history, although some works retained attention to the cooperative movement and economic discrimination.

Soviet historiography (K. Kakovskyi, M. Herasymenko, V. Osechynskyi, P. Svezhynskyi, I. Kolomiiets, V. Kulchytskyi, S. Makarchuk), under ideological pressure, emphasized class struggle while downplaying the national dimension; nevertheless, it was during this period that substantial studies of agrarian relations, the strike movement, and the anti-peasant policy of the Galician Sejm appeared.

After 1991, Ukrainian historical scholarship (Ya. Hrytsak, L. Zashkilniak, M. Mudryi, O. Arkusha, I. Chornovol, B. Hud, O. Sukhyi, M. Kuhutiak, B. Savchuk, and others) definitively moved away from political determinism, returning to a comprehensive analysis of socio-economic factors. Contemporary researchers demonstrate that the conflict emerged at the intersection of “Polish manor – Ukrainian village,” intensified by the lack of a clear concept among the Polish Galician elite for resolving the Ukrainian question, the Austrian administration’s “divide and rule” policy, and the failure of compromise attempts (“new era” of 1890–1894, the 1914 agreement).

Special attention is given to the contribution of diaspora historians (I. Lysiak-Rudnytskyi, M. Demkovych-Dobrianskyi), who, despite differing assessments, confirm the existence of profound property and social disparities between the two peoples.

The author concludes that, despite considerable progress in studying the political history of Polish-Ukrainian relations, the socio-economic dimension remains insufficiently systematized. Traditional historiography often reduced the conflict to political or cultural causes, ignoring the fact that economic inequality (landlessness of Ukrainians, the Polish nobility's monopoly on large estates, discrimination in lending and taxation) was the primary generator of interethnic tension. Overcoming this political determinism and returning to the analysis of socio-economic root causes opens new perspectives for an objective understanding of Galicia's history and contemporary Polish-Ukrainian relations.

Keywords: *Eastern Galicia, land reform, state financial assistance, disadvantaged population categories, estate leasing, Poland, Polish-Ukrainian relations, social history, war, West Ukrainian People's Republic.*

Постановка проблеми. Соціально-економічна історія коронного краю Галичини і Володимирії впродовж тривалого часу була об'єктом вивчення багатьох вітчизняних та іноземних дослідників. Так само вивчалися взаємини між поляками та українцями в Австро-Угорщині. В окремих випадках траплялося поєднання в історичних дослідженнях обох проблем. Мусимо зауважити, що соціально-економічна проблематика (якщо це звичайно не історія повсякдення) стає з кожним роком дедалі менш привабливою для істориків. При цьому ситуація в соціальній сфері, економіці держави чи регіону завжди є визначальною для взаємин між різними етносами, народами, чи соціальними групами в середині одного народу. Вивчення економічних процесів, завжди потребує глибшого усвідомлення вченими тієї чи іншої епохи,

– ніж просто складання хронологічних таблиць, присвячених політичним подіям. У сучасних реаліях, коли дедалі частіше в науковий обіг повертаються проблеми польсько-українських відносин середини 1940-х рр., мала б зростати увага до першопричин збройного протистояння, але цього за поодинокими винятками майже не відбувається. Тому спробуймо у невеликому узагальнюючому матеріалі проаналізувати історіографію впливу соціально-економічних факторів на розвиток польсько-українських стосунків у Галичині у 1867 – 1914 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень у яких хоча б до певної міри науковці торкалися питань соціально-економічного розвитку Галичини можемо виокремити праці сучасних українських вчених Б. Гудя [15-16], О. Красівського [24], Р. Лозинського [37], О. Пасіцької [51], американського історика українського походження Р. Шпорлюка [70]. При цьому Б. Гудь та О. Красівський більш детально аналізували вплив економічних та соціальних факторів на польсько-українські стосунки. Певні узагальнюючі оцінки були зроблені свого часу учасниками міжнародної наукової конференції у 1996 р. у нашому університеті [61]. Серед більш ранніх праць з історії польсько-українських відносин у Галичині у XIX – початку XX ст. виділяються роботи М. Демковича-Добрянського [17], І. Лисяка-Рудницького [33-34] та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні актуальними проблемами залишаються питання систематизації української та іноземної історіографії проблематики польсько-українських відносин у Галичині під владою Австро-Угорщини, а також соціально-економічного розвитку цього краю у 1867 – 1914 рр.

Мета статті довести, що соціально-економічні протиріччя були головним генератором польсько-українського конфлікту в Галичині у 1867–

1918 рр., і на основі нових досліджень 2006 – 2025 рр. подолати політичний детермінізм традиційної історіографії.

Завдання статті:

1. Простежити еволюцію оцінок польсько-українських відносин у Галичині часів Австро-Угорщини в українській історіографії.
2. Визначити перспективні напрямки подальших досліджень проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішуючи перше поставлене завдання зазначимо, що одним з перших науковців, що почав детальне вивчення історії польсько-українських відносин у контексті дослідження минулого і сучасного Галичини, був І. Франко – видатний український політичний та громадський діяч. Його працям притаманні критика “польсько-шляхетського панування” у Галичині та вимоги ліквідації феодальних пережитків шляхом здійснення демократичних реформ у політичній, економічній та культурній сферах, створення системи соціального та політичного захисту прав українських селян і робітників [62 – 66].

Досить точне визначення характеру і глибини українсько-польських політичних взаємин дав український історик М. Грушевський. Він, власне, вперше взяв під сумнів достовірність даних офіційних переписів населення, наголосив на фактичному переважанні українців у всій провінції, за умов досягнення польського домінування виключно політичними методами через Галицький сейм та Державну Раду. Історик також вказував на те, що на побутовому рівні поляки і українці співіснували мирно, а польсько-український антагонізм штучно нагнітався польською пресою і, зокрема, газетами “вшехполяків” (ендеків). М. Грушевський рішуче засуджував тактику українських політиків, спрямовану на боротьбу з поляками за дрібні поступки. На його думку, вона приводить до розколів в українському політичному таборі, посилює вплив радикальних елементів на широкі народні маси [12 – 14].

Низка українських дослідників останньої третини XIX – початку XX ст. (Й. Олеськів, В. Будзиновський, Ю. Бачинський та ін.) у своїх публікаціях намагалися обґрунтувати необхідність проведення реформ у селі. Публіцисти вимагали проведення заради інтересів українських селян парцеляції маєтків польських дідичів, надання державою кредитів для українських господарських і фінансових товариств і організацій [3 – 5, 44]. В. Будзиновський пропонував провести поступові економічні реформи після втілення у життя гасла про загальне, рівне і таємне виборче право. Ю. Бачинський, відштовхуючись від соціально-економічних чинників, доводив необхідність здобуття українцями власної держави [3, с. 26 - 31].

Ю. Бачинський у праці “Українська еміграція в Сполучених Штатах Америки” описував поглиблення товарно-грошових відносин у Галичині: “Давнє патріархальне господарство українського мужика – господарство натуральне... – перейшло до історії, воно перетворилося на господарство товарне...” [4, с. 1]. Такі зміни дослідник вважав незворотними і надзвичайно негативними для соціального становища українців.

В. Гнатюк, який особисто брав участь у багатьох політичних та громадських акціях на захист українського селянства, заявляв: “...поляки запевняють нас, що русини для них є “братній народ”, що опікуються ними для їхнього ж добра “за нашу і вашу свободу”, але насправді переслідують свої вузькі національні цілі...” [9, с. 119]. М. Лозинський, проаналізувавши польську пресу за 1906 р., прийшов до висновку, що окремі польські газети навмисно розпалювали ворожнечу, поширювали провокаційні чутки, щоб дискредитувати українців у очах австрійської влади [36, с. 464 - 465].

Високою професійністю вирізнялися дослідження українських економістів Т. Войнаровського, А. Жука, Д. Журавля та інших, спрямованих на вивчення проблеми обезземелення галицького селянства, шляхів покращення їхнього соціально-економічного становища у контексті польсько-українських

відносин [6 – 8, 18 – 19]. В. Навроцький та В. Охримович вказували на факти фальсифікації переписів населення Галичини, визначали вплив податкової політики краєвих властей на економічний добробут населення краю [43, 49].

М. Лозинський та Ю. Павликовський доводили у своїх розвідках за допомогою цифр факти економічної експлуатації Східної Галичини Західною і, відповідно, українських селян – польськими поміщиками, чиновниками, переселенцями [35-37, 50].

Таким чином впродовж останньої третини XIX – початку XX ст. дослідженням міжнаціональних взаємин у Галичині займалися українські історики і публіцисти, які були безпосередніми свідками, а то й учасниками висвітлюваних подій. Їхні наукові розробки вирізнялися певною заангажованістю та тенденційністю, але водночас досить точно визначали кількісні і якісні зміни, що відбувалися в економіці краю, формували уявлення громадськості про характер польсько-українських взаємин.

У міжвоєнний період суперечки між польськими та українськими науковцями доповнилися важкою спадщиною польсько-української війни 1918 – 1919 рр., польською окупацією всієї Галичини, всупереч рішенням міжнародних конференцій. Історики почали віддавати перевагу політичній історії. Українські дослідники спробували написати синкретичні праці з історії України та Галичини, де вагоме місце займали питання польсько-українських стосунків. Найбільш притаманним це було працям М. Голубця та Б. Барвінського [2, 10].

Детальну історію політичних відносин між поляками та українцями на основі широкої джерельної бази і своїх спогадів написав К. Левицький. Відомий політик намагався проаналізувати передумови, обставини та наслідки політичних угод між польськими і українськими послами Галицького сейму, особливо угоди 1914 р. К. Левицькому також належить цикл біографічних есе присвячених постатям найбільш впливових українських галицьких

політичних діячів. Його стислі довідки суттєво допомагають сучасним науковцям у дослідженні політичного аспекту польсько-українських відносин у Галичині на зламі XIX – XX ст. [28 – 32].

Вивчення політичного аспекту польсько-українських відносин у радянській історіографії зазнавало ідеологічного тиску, під впливом якого всі українські галицькі партії й організації зображалися слухняними виконавцями австрійського імперіалізму, що змальовувався більш реакційним ніж російський. Українські політики виступали у працях більшості радянських істориків як виразники “групи буржуазних інтересів”, що постійно зраджували класові інтереси пролетаріату та переслідували свої “дрібнобуржуазні” цілі. Польські політичні сили трактувалися як знаряддя соціального і національного гноблення мас.

Особливості розвитку радянської історичної науки змушували науковців до пошуків у сфері соціально-економічної історії Галичини, де існувала більша можливість маневру у бік об’єктивності. Першою працею у всій серії стало дисертаційне дослідження К. Каковського, присвячене селянському страйку 1902 р. Науковець детально проаналізував передумови та причини страйку, але переоцінив роль класової боротьби і загалом відкинув національний аспект страйку [67, с. 18].

В. Осечинському належить фундаментальна монографія “Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму”. Тут детально описано станові та національні протиріччя, які існували в коронному краї у 2 половині XIX – на початку XX ст. Науковець наголошував на панівних позиціях польської земельної аристократії та австрійських промисловців, які “піддавали хижацькій експлуатації” великі маси населення та природні багатства провінції [45 – 48]. Цілком в дусі радянської історіографії, В. Осечинський звинуватив українських політиків, членів Галицького сейму, у колабораціонізмі з польськими поміщиками та правлячою верхівкою, підриви

позицій селян-страйкарів, небажанні посилювати революційну боротьбу з експлуататорами [45, с. 125-126].

Вагомий внесок у вивчення аграрних відносин у Західній Україні у кінці XIX – на початку XX ст. зробили у своїх монографіях П. Свежинський та І. Коломієць. Зокрема, останній науковець вивчав питання концентрації землі у руках великих землевласників, диференціації у середовищі українського селянства, проблеми залучення у сільське господарство Закарпаття новаторських знарядь та методологій виробництва, проникнення в економіку регіону іноземного “імперіалістичного” капіталу. І. Коломієць наводив десятки порівнянь процесів, що відбувалися на Закарпатті і Галичині [23]. П. Свежинський, натомість досліджував соціально-економічні зміни у сільському господарстві всієї Західної України. Проведені ним підрахунки дозволяють твердити про наявність у Галичині сільського господарства з високим рівнем концентрації виробництва, яке досягалося завдяки посиленій експлуатації дідачима найманих робітників та вигідній економічній кон’юктурі на європейському ринку сільськогосподарської продукції. Остання обставина зазнавала поступового погіршення, зумовивши кризу низки дрібних та середніх поміщицьких маєтків [57].

Політико-правовий устрій Галичини як складової частини Австрійської частини імперії Габсбургів та діяльність Галицького крайового сейму були висвітлені у роботах В. Кульчицького. Зокрема, цим дослідником вперше було доведено антиселянську, а отже, антиукраїнську, політику польської більшості сейму, викрито її антидемократичний, напівколоніальний характер [26, 27]. Детальне вивчення проблем робітничого руху здійснював у 80-х рр. XX ст. О. Мазурок, який вивчав питання урбанізації, соціальної боротьби у містах та містечках Галичини [38].

Отже, після входження Західної України до складу УРСР у 1939 р., а Польщі – до сфери впливу СРСР у 1944 р. настав новий етап розвитку

історіографії польсько-українських відносин, який тривав до кінця 80-х рр. XX ст. Впродовж цього періоду історична наука розвивалася у руслі марксистської ідеології, у якій критерієм суспільного прогресу виступала діалектика класової боротьби, аксіомне положення про наявність пролетарського, буржуазного та імперіалістичного інтернаціоналізмів. У дослідженнях як польських, так і українських істориків панував певний схематизм, прагнення загнати складні процеси практичної реальності у тісні рамки теорії, коли всі події, факти і явища поділялися на позитивні та негативні під кутом зору їх доцільності для пролетаріату і частково для селянства [71, с. 189 -190].

Демократичні процеси, які викликали падіння Організації Варшавського договору та розпад Радянського Союзу, призвели до зміни політичної ситуації у Польщі та Україні, сприяли появі нових тенденцій у історичній науці. У сучасній українській історіографії розпочалося послідовне, всебічне і об'єктивне вивчення польсько-українських стосунків у Галичині на зламі XIX – XX ст., яке здійснюють переважно львівські та івано-франківські історики. Для праць сучасних науковців характерними є дві тенденції: 1) основна увага відводиться власне польсько-українським відносинам; 2) ці ж відносини висвітлювати через призму становлення і розвитку українських політичних рухів, громадських, освітніх та спортивних організацій.

У львівських дослідників переважає перша тенденція. Зокрема, у цьому напрямку працюють Я. Грицак, С. Макарчук, О. Аркуша та М. Мудрий, а також І. Чорновол, Ю. Михальський. Натомість працям О. Сухого, івано-франківських науковців М. Кугутяка, О. Жерноклеєва, І. Райківського, Б. Савчука притаманна друга тенденція.

Особливе місце серед українських істориків, які вивчають польсько-українські взаємини у Галичині, посідає львівський науковець Л. Зашкільняк. Ним було створено концепцію, згідно з якою витoki всіх польсько-українських

суперечностей XX ст. слід шукати на переломі XIX – XX ст.: “Саме тоді в розвитку українського і польського народів настали кардинальні зміни. Значення їх було на зразок впливу індустріалізації й інформаційно-комунікаційної революції, через створення якісно нових можливостей впливу на громадську свідомість широких верств населення” [71, s. 187]. На думку Л. Зашкільняка, загальне загострення українсько-польських стосунків у Галичині відбулося не завдяки еволюційному росту націоналістичних тенденцій, а стало наслідком інтелектуально-культурного перевороту, який формував новий світогляд. Наближення війни і створення національних напіввійськових організацій для молоді, за його ж твердженням, поклали край можливому польсько-українському зближенню [71, s. 189 - 190]. Погляди Л. Зашкільняка до певної міри поділяють більшість українських істориків.

Львівський історик М. Мудрий займався вивченням польського ліберал-демократичного руху, певних спроб політичного порозуміння між польськими та українськими громадськими і політичними діячами у середині 70-80-х рр. XIX ст., при цьому він окреслив передумови появи “нової ери” в польсько-українських стосунках в 1890-1894 рр., визначив на основі значної джерельної бази політичні програми українських і польських суспільно-політичних рухів, обґрунтував необхідність міжнаціонального діалогу. М. Мудрий присвятив цим проблемам більше десятка своїх праць [41, с. 99-110; 42, с. 58-118].

Вагомим науковим здобутком О. Аркуші є монографія “Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр.”. У книзі аналізуються передумови “нової ери”, політичні проблеми польських та українських послів у крайовому сеймі, вивчається розстановка політичних сил у краї напередодні виборів 1889 р. і 1895 р., висвітлюються методи проведення передвиборчих кампаній, в тому числі і посилення міжнаціональної конфронтації. О. Аркуша вивчала також проблеми соціальної та економічної політики, що велася польською адміністрацією в Галичині у кінці XIX - на початку XX ст. На думку вченої

“галицькі поляки не мали чіткої концепції розв’язання українського питання” і сприймали краєвий сейм як “єдиний осередок польського парламентаризму, продовження державотворчих процесів Речі Посполитої” [1, с. 151].

Звертаючи увагу на цю ж проблему, І. Чорновол намагався в своїй монографії “Польсько-українська угода 1890-1894 рр.” дослідити не лише всі обставини укладення цієї угоди, її перебіг та наслідки, але і весь хід польсько-українських взаємин в Галичині у XIX ст. [69]. У монографії “Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861 – 1901 (нарис з історії українського парламентаризму)” І. Чорновол простежив основні напрямки та методи діяльності українських парламентарів у краєвому законодавчому органі, чисельний склад послів, їхні політичні уподобання, життєві шляхи. Окремим аспектом його дослідження стали проблеми порозуміння між польськими та українськими депутатами, співпраця у розробці важливих для всіх верств населення краю законопроектів [68].

Дослідженням проблеми польсько-українських стосунків у низці своїх праць, в контексті вивчення становлення та розвитку українського політичного та суспільного руху, займався і Я. Грицак. У своєму навчальному посібнику “Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.” історик проаналізував самі поняття “нація”, “український націоналізм” та “національне самоусвідомлення”. На думку Я. Грицака, зростання національної свідомості українців відбувалося за надзвичайно складних історичних реалій і часто саме завдяки політичному, економічному та культурному тиску пануючих націй – росіян та поляків. Головним засобом самоідентифікації українців Галичини була конфесійна та станова приналежність [11, с.12 – 14].

Автором кількох історичних праць з питань проведення у 1903 р. у Львові “національного” з’їзду представників польських партій Австро-Угорщини, Росії та Пруссії, боротьби навколо створення українського

університету у Львові та виборів до Галицького сейму у 1908 р. є Ю. Михальський [39, с. 1 – 42; 40, с. 96-98].

Під впливом праць французького історика Д. Бовуа написав низку досліджень Б. Гудь. Цей науковець вважає, що найпоширенішим типом взаємин між поляками і українцями у кінці XIX – на початку XX ст. були стосунки між польським двором і українським селом, що “будувалися на насильстві збоку першого та масштабних стражданнях українського народу” [15, с. 260; 16].

О. Сухий у своїй праці “Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст.” проаналізував вузлові питання суспільно-політичного та національно-культурного життя українців Галичини від епохи реформ Марії-Терези і Йосифа II до утворення Західно-Української Народної Республіки. Автор прослідкував еволюцію національної ідеї у програмах діяльності українських політичних партій Галичини кінця XIX – початку XX ст. Особливу увагу в нього викликали соціально-економічні вимоги українців та боротьба за проведення виборчої реформи [60, с. 3 – 6].

Помітне місце у вивченні польсько-українських відносин займають дослідження М. Кугутяка, зокрема, видана у 1993 р. праця “Галичина: сторінки історії”. В ній автор детально прослідкував розвиток українського суспільно-політичного руху в Галичині у XIX ст. – 1939 р.; вказав на найбільш важливі аспекти у взаєминах між двома народами, дав ґрунтовну оцінку політиці “нової ери” та її впливу на розвиток українського і польського національного рухів. М. Кугутяк проаналізував і польсько-українську угоду 1914 р. Вчений справедливо вважає, що причинами її невиконання були: початок Першої світової війни та позиція польських панівних кіл незацікавлених у її реалізації [25, с. 81-132].

Значну увагу ролі польсько-українських взаємин, їх впливові на просвітницьку і соціально-економічну діяльність українських громадських

товариств, відводить у своїх працях “Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.)”, “Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кін. 30-х рр. XX ст.)” Б. Савчук [55]. Дослідник простежив політику окремих груп і прошарків поляків, спрямовану на люмпенізацію широких мас населення і насамперед українських селян. Ця політика втілювалася у життя шляхом реалізації права пропінації – продажу (часто примусового) спиртних напоїв, заохочення маргінальних способів поведінки [56].

Важливим здобутком української історіографії стала фундаментальна колективна монографія івано-франківських науковців “Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923: Історія”, у якій детально розглянуто національно-визвольну боротьбу українських галичан за власну державу, проаналізовано основні етапи державного будівництва, засади політичного устрою тощо. У одному з розділів цього видання висвітлено перипетії політичної боротьби між поляками й українцями напередодні та під час Першої світової війни, показано демографічну перевагу українців над іншими націями краю у контексті розгляду їхнього дискримінаційного соціально-економічного, політичного та культурного становища [20].

С. Качараба, вивчаючи еміграцію українців зі Східної Галичини та Північної Буковини у кінці XIX – на початку XX ст., підсумував, що австрійський уряд навмисне намагався зберегти напівколоніальний статус зазначених територій, заохочуючи еміграцію заможних прошарків українського селянства [22, с. 4].

Із найбільш актуальних праць українських вчених виділяються вже згадана книга О. Пасіцької, а також розвідки Д. Пугача [52 – 54]. В них на великому архівному матеріалі наводяться численні приклади впливу саме соціально-економічних чинників на польсько-українські взаємини в Галичині

в період панування Габсбургів, а також під час Першої світової війни та утвердження Західно-Української Народної Республіки.

Загалом, у 80-х рр. ХХ ст. було започатковано дві існуючі зараз тенденції у вивченні історії Галичини в цілому і польсько-українських стосунків зокрема. Перша тенденція не є домінуючою. Їй притаманне своєрідне продовження традицій радянської історіографії, за винятком того, що соціальна боротьба у дослідженнях замінена міжнаціональною. Такий підхід породив ряд казусів, коли трактовані раніше як виключно негативні факти і процеси зараз піднесено до рангу позитивних і навпаки. Друга тенденція спрямована на цілісне і об'єктивне вивчення всієї гами відносин між поляками та українцями з врахуванням їхньої складності, багатовимірності та суперечливості. Для обох напрямків сучасних наукових розробок, за незначним винятком, притаманний аналіз виключно політичних чинників, що, на наш погляд, суттєво впливає на їхню наукову вагу і роль.

Польсько-українські стосунки в Австро-Угорщині виступали об'єктом дослідження і серед українських науковців з діаспори. Так, в І. Лисяка-Рудницького є дві статті з проблеми польсько-українських відносин а Австро-Угорщині: “Польсько-українські стосунки (тягар історії)” та “Українці в Галичині під австрійським пануванням”, написані відповідно в 1952 і 1954 рр. У цих наукових розвідках дослідник обґрунтував тезу про те, що взаємини між поляками і українцями ускладнювалися соціальним чинником, зокрема тим, що в регіонах зіткнення два народи були представлені двома антагоністичними соціальними групами – шляхетськими землевласниками та селянами [33, с. 83-94]. І. Лисяк-Рудницький намагався довести, що незважаючи на схожий рівень освіти і умови життя, поляки і українці мали “різну суспільну ментальність” [34, с. 424].

Схожі думки у монографії “Українсько-польські стосунки у ХІХ сторіччі” обстоював і відомий історик М. Демкович-Добрянський. Однак цей дослідник,

використовуючи документи польських політичних партій, насамперед націонал-демократичної, та дані офіційної статистики, запевняв, що в Галичині щодо українців велася дискримінаційна політика в економічній, соціальній, культурній та освітній сферах. Історик наводить численні статистичні дані, цитати з праць польських політичних діячів, а також істориків В. Фельдмана, Ф. Буяка, письменника Г.Сенкевича [17, с. 106-110]. Висновки М. Демковича-Добрянського є досить об'єктивними і сучасними.

В цілому ж, слід зазначити, що українські історики впродовж останніх років достатньо дослідили польсько-українські взаємини в Австро-Угорщині в останній третині XIX – на початку XX ст. у політичній та частково соціально-економічній сферах. Однак варто зауважити, що водночас не було створено якоїсь узагальнюючої праці з досліджуваної проблеми.

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні **висновки**: загальне становище українського й польського суспільства у Галичині у останній третині XIX – на початку XX ст. знайшло вагоме наукове висвітлення. Погляди вчених обох націй зосереджувалися переважно на вивченні власного політичного руху, чи принаймні простеженні загальних явищ і тенденцій. Усе це загалом призвело до викривленого сприйняття одного народу іншим. І лише поодинокі дослідники змогли більш уважно та всебічно розробити диференційований підхід до протилежної сторони. Водночас спостерігається стійка тенденція зростання інтересу науковців в українській історичній науці загалом до питань соціально-економічної історії, проблем соціо-етнічних стосунків, взаємин етнорелігійних громад. Дане дослідження виступає закономірним продовженням наукових пошуків і розвідок вітчизняної історіографії проблеми польсько-українських відносин у Галичині.

Вивчення наявної наукової літератури із нашої теми, допомагає провести певну реконструкцію схеми впливу соціально-економічних факторів на польсько-українські відносини в Галичині в останній третині XIX – початку

XX ст. Промислова революція і утвердження товарно-грошоових відносин в Австро-Угорщині призвело до руйнування традиційного суспільства, звичних взаємин між польськими поміщиками та українськими селянами. У результаті збідніння частина великих землевласників була змушена продавати свою землю як українським так і польським селянам. Продаж землі галицьким українцям поступово став обмежуватися різними польськими економічними товариствами, що породжувало конфлікти між заможною частиною українського селянства і польською спільнотою загалом. Передача ж землі польським селянам погіршувала становище незаможної частини українського селянства, адже збіднілі селяни вже не могли найматися на роботу до фільварків – упродовж 1867 – 1914 рр. зафіксовано численні випадки парцеляції поміщицьких господарств із загальною площею понад 200 000 га орної землі, що опинилася в руках польських колоністів із Західної Галичини. Це вкрай загострювало стосунки вже між українськими і польськими селянами. Найбільш яскраво це проявилось під час українського селянського страйку 1902 р. – коли польські селяни ставали штрейкбрехерами – страйколомами.

Масова міграція українських селян до міст Галичини ускладнювалася відсутністю великого ринку праці, адже міста краю загалом були слабо економічно розвинутими, а також породжувала гостру конкуренцію українських заробітчан із переважно польськомовними міськими низами. У результаті керівництво польських політичних партій докладало численних зусиль, до зменшення соціальної і міжнаціональної напруги в Галичині через сприяння еміграції українських селян до Канади, США та ін. держав. Це ж вело до збільшення питомої ваги полків у населенні краю.

Проведений аналіз стану наукової розробки проблеми, здійснена робота з джерелами зайвий раз підтвердили актуальність написання дослідження присвяченого впливу соціально-економічних факторів на польсько-українські взаємини у Галичині в останній третині XIX – на початку XX ст., визначили

основне коло проблем майбутнього вивчення. Перспективними напрямками для дослідження вважаємо залучення більшої кількості матеріалів статистики Австро-Угорщини, їх опрацювання за допомогою сучасних інформаційних технологій. Це б дозволило перевірити достовірність статистичних даних, сформулювати математичні моделі економічного розвитку Галичини в останній третині XIX – початку XX ст., а їх використання сприяло б з'ясуванню не лише тенденцій розвитку регіону, але і принципів розподілу матеріальних цінностей, корисних копалин, знарядь і засобів виробництва між представниками різних національностей, що проживали в краї, впливу такого розподілу на польсько-українські відносини.

Також важливим напрямком подальших досліджень вважаємо пошук нових джерел у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державному архіві Львівської області, Державному архіві Тернопільської області, Державному архіві Івано-Франківської області, а також відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Такі пошуки можуть сприяти вивченню соціальної історії, історії повсякдення, мікроісторії. Вже навіть побіжний огляд літератури засвідчує, що польсько-українські відносини не були постійною ворожнечею, протистоянням, але також непоодинокими були приклади добросусідства та взаємодопомоги.

Список використаних джерел

1. Аркуша О. Галицький сейм: Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів: Місіонер, 1996. 176 с.
2. Барвінський Б. Коротка історія Галичини. Продовж тисячоліття (907 – 1941 рр.). Львів, 1941. 42 с.
3. Бачинський Ю. Україна *irredenta* // Українська суспільно-політична думка у 20 столітті. Документи і матеріали: В 3-х т. Мюнхен, 1983. Т. 1. С. 26 – 31.

4. Бачинський Ю. Українська еміграція в Сполучених Штатах Америки. К.: Інтел, 1995. 344 с.
5. Будзиновський В. Хлопська посілість в Галичині і новочасні суспільно-реформаторські змагання. Львів, 1901. 194 с.
6. Войнаровський Т. Віддовжене селянської посілости. Львів, 1908. 64 с.
7. Войнаровський Т. Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси. Історико-економічна розвідка. Львів, 1910. 59 с.
8. Войнаровський Т. Упадок селянських господарств і можливість їх двигнення. Львів, 1911. 46 с.
9. Гнатюк В. Польська правда і руська ненаситність // Літературно-Науковий Вісник. 1906. Т. 36. С. 119 – 129.
10. Голубець М. Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року. Львів, 1935. 864 с.
11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування української модерної нації. К.: Генеза, 1996. 360 с.
12. Грушевський М. Польсько-українські мотиви // Грушевський М. Твори: У 50 т. Львів: Світ, 2002. Т. 1: Серія “Суспільно-політичні твори (1894 – 1907)”. С. 335 – 343.
13. Грушевський М. С. Із польсько-українських стосунків Галичини (кілька ілюстрацій до питання: автономія обласна чи національно-територіальна) // Грушевський М. Твори: У 50 т. Львів: Світ, 2002. Т. 1: Серія “Суспільно-політичні твори (1894 – 1907)”. С. 485 – 527.
14. Грушевський М. С. Не даймося! // Грушевський М. Твори: У 50 т. Львів: Світ, 2002. Т. 1: Серія “Суспільно-політичні твори (1894 – 1907)”. С. 274 – 276.
15. Гудь Б. Генеза українсько-польських політичних конфліктів першої половини ХХ століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2000. Вип. 7. С. 260-269.

16. Гудь Б. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в XIX – першій половині XX ст. : [монографія] / Богдан Гудь; авториз. пер. з пол. Андрія Павлишина. Харків: Акта, 2018. 480 с.
17. Демкович-Добрянський М. Українсько польські стосунки у XIX сторіччі. Мюнхен, 1969. 120 с.
18. Жук А. Українська кооперація в Галичині. К., 1913. 60 с.
19. Журавель Д. Як земля наша стає не наша. Львів, Б.В.Д. 38 с.
20. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Історія / За ред. О. Карпенка. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.
21. Зашкільняк Л. Cz. Partacz. Od Badeniego do Potockiego: Stosynki polsko-ukraińskie w latach 1888-1908. Toruń, 1996. – 282 S. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1997. Вип. 32. С. 251-256.
22. Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890 – 1914 рр. Львів, 1995. 124 с.
23. Коломієць І. І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900 – 1919 рр.). К.: Вид-во АН УРСР, 1960. 372 с.
24. Красівський О. Я. Галичина у першій чверті XX ст.: Проблеми польсько-українських стосунків / О. Я. Красівський; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів. філ. Л., 2000. 415 с.
25. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Плай, 1993. 200 с.
26. Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині (в другій половині XIX – на початку XX ст.). Львів, 1965. 67 с.
27. Кульчицький В. С. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих (1861 – 1914 рр.) // Питання теорії і

- практики радянського права. Львівський державний університет, 1958. Вип. 4. С. 1 – 19.
28. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848 – 1914. На підставі споминів і документів. Ч. 1 – 2. Львів, 1926 – 1927. 746 с.
29. Левицький К. Наш закон громадський, або які ми маємо права і повинности в громадах. Львів, 1889. 122 с.
30. Левицький К. Порадник торговельний. Львів, 1905. 84 с.
31. Левицький К. Про каси позичкові разом з статутом товариства каси позичкової “Власна помочь”. Львовъ, 1889. 46 с.
32. Левицький К. Українські політики Галичини. Тернопіль, 1996. 178 с.
33. Лисяк-Рудницький І. Польсько-українські стосунки: тягар історії // Історичні есе.: В 2-х т. К.: Основи, 1994. Т. 1. С. 83 - 110.
34. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням // Історичні есе.: В 2-х т. К.: Основи, 1994. Т. 1. С. 413 – 450.
35. Лозинський М. Колонізація поляків у Східну Галичину // *Ruthenische Rewe*. 1910. № 11-12. С. 269 – 274.
36. Лозинський М. Польсько-українські відносини в Галичині // Літературно-Науковий Вісник. 1907. Т. 37. С. 463 – 473.
37. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів, 2005. 358 с.
38. Мазурок О. С. Про соціальну структуру та національний склад промислового населення міст на західноукраїнських землях в епоху імперіалізму // Український історичний журнал. 1988. № 10. С. 94 – 104.
39. Михальський Ю. Польська суспільність та українське питання в Галичині в період сеймових виборів 1908 р. Львів: Каменяр, 1997. 42 с.
40. Михальський Ю. Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ ст. (1902 – 1914). Львів: Каменяр, 2002. 166 с.

41. Мудрий М. Польські ліберал-демократи та українське питання в Галичині у 80-х рр. XIX ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1997. Вип. 32. С. 99-110.
42. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70-і роки XIX ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1997. Вип. 3 - 4. С. 58 - 118.
43. Навроцький В. Подвійна крейдка // Діло. 1881. 7 (19) січня. Ч. 2. С. 1.
44. Олесків Й. Розвій селянських господарств у Східній Галичині 1848 – 1898 // Економіст. 1904. № 1. С. 4 – 6.
45. Осечинський В. К. Вплив першої російської революції на піднесення революційного руху в Галичині в 1905 – 1907 рр. // 50 років першої російської революції. Львів, 1955. С. 118 – 136.
46. Осечинський В. К. Вплив революційного руху в Росії на революційно-визвольну боротьбу трудящих Галичини в кін. XIX і на поч. XX ст. // Наукові записки Львівського університету. Т. 25: Серія історична, 1953. Вип. 5. С. 27 – 46.
47. Осечинський В. К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів, 1954. 488 с.
48. Осечинський В. К. Колоніальне становище Галичини в складі Австро-Угорщини // Наукові записки Львівського університету. Том 36. Серія історична. Львів, 1966. С. 35 - 65.
49. Охримович В. Фактичні і фіктивні страти Русинів в демографічному білянці Галичини за десятилітє 1900-1910. Статистична розвідка. Львів, 1912. 56 с.
50. Павликовський Ю. Земельна справа у Східній Галичині // Літературно-Науковий Вісник. 1922. Т. 76. Кн. 2. С. 151 – 159.
51. Пасіцька О. І. Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919–1939): Дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01, 07.00.02 / Інст-т українознавства

- ім. І. Крип'якевича НАН України, Інст-т народознавства НАН України. Львів, 2019. 599 с.
52. Пугач Д. Державна соціальна політика матеріального забезпечення населення ЗУНР (на прикладі Рудківського повіту) / Д. Пугач // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. 2024. Вип. 18. С. 188 – 205.
53. Пугач Д. Реалізація соціальної політики ЗУНР (на матеріалах Рудківського повіту) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ. 2023. № 36. С.61-69.
54. Пугач Д. Санітарно-епідемічні та медичні проблеми ЗУНР (на прикладі Рудківського повіту) / Д. Пугач // Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр. 2022. Вип. 17. С. 266 – 276.
55. Савчук Б. Жіноцтво в суспільно-політичному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1999. 280 с.
56. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х рр. XX ст. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 248 с.
57. Свежинський П. Аграрні відносини на Західній Україні в кін. XIX – на поч. XX ст. Львів, 1966. 192 с.
58. Стефчик Ф. Підручник для спілок ощадності і позичок системи Ф. В. Райфайзена. Львів, 1900. 332 с.
59. Стефчик Ф. Про спілки ощадности і позичок (системи А. Ф. В. Райфайзена під патронатом Виділу краєвого у Львові). Львів, 1914. 122 с.
60. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. Львів: Вид-во Львівського національного університету ім. Івана Франка, 1999. 226 с.
61. Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.). Відповід. ред. П. Федорчак. Івано-Франківськ: Плай, 1997. 454 с.

62. Франко І. Галицький селянин // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. К., 1985. Т. 44. Кн. 2. С. 501-510.
63. Франко І. Я. Дещо про польсько-українські відносини // Зібрання творів: В 50-ти т. К.: Наукова думка, 1985. Т. 46. Кн. 2. С. 258-279;
64. Франко І. Я. Злидні Галичини в цифрах // Зібрання творів у 50-ти тт. Т. 44. Кн. 2. К.: Наукова думка, 1985. С. 11-35.
65. Франко І. Я. Поляки і русини // Зібрання творів: В 50-ти т. К.: Наукова думка, 1985. Т. 46. Кн. 2. С. 317-330.
66. Франко І. Я. Селянський рух в Галичині // Зібрання творів у 50-ти томах. Т. 46. Кн. 2. К.: Наукова думка, 1985. С. 242-257.
67. Химка Д.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860 – 1890). К.: Основні цінності, 2002. 328 с.
68. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861 – 1901 (нарис з історії українського парламентаризму). Львів: Львівська академія мистецтв, 2002. 288 с.
69. Чорновол І. Чи був польсько-український конфлікт 1918 – 1919 рр. у Галичині закономірністю? // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. Львів, 2000. С. 91 – 96.
70. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща. Переклад з англійської Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш та Х.Чушаак. К.: Дух і літера, 2016. 552 с.
71. Zaskilniak L. Stosunki polsko-ukrainskie w XX wieku: analiza i interpretacja // Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Rzeszów, 1996. S. 187 – 202.